րէայխն ոչ ոք ազգութիւն չէ համարում։ Հրէաները ազգութիւն չեն, նրանք աղանդ են միայն, որովհետև նրանք կորցրին ազգութիւնը կազմող երկու գլխաւոր օրգանական գործիչները՝ հայրենիքը և լեզուն։ Եթէ նրանք կորցնելով էլ հայրենիքը, պահպանէին իրանց մայրենի հին լեզուն, կամ կարող էին իրանց հին լեզուից ստեղծել մի նոր, կենդանի մայրենի լեզու, գուցէ նրանք դեռ կը համարվէին մի առանձին ազգութիւն։ Այժմ հրէաները ամեն տեղ միմիայն աղանդ են կազմում։ Ֆրանսիայում հրէան ֆրանսիացի է, Շվէյցարիայում շվէյցարացի է, Գերմանիայում գերմանացի է, Անգլիայում անգլիացի է։

Դարձեալ մի օրինակ։ Ունգարացիները եկան Եւրոպա Ասիայի խորքերից և զետեղվեցան Եւրոպայի կենտրոնում իրանց համար խորթ և օտար ազգութիւնների մէջ. նրանք մի տեղ զետեղվեցան և ցիր ու ցան չեղան։ Բայց նրանք պահպանեցին և զարգացրին իրանց ազգային լեզուն։ Եւ չը նայելով որ նրանք գրաւեցին նոր հողեր, ուրեմն ստեղծեցին իրանց համար նոր հայրենիք, չը նայելով որ նրանք հեթանոսներից կաթօլիկ դարձան, ուրեմն փոխեցին կրօնն էլ,—բայց նրանք չը կորցրին իրանց ազգութիւնը, միմիայն այն պատճառով, որ չը կորցրին իրանց մայրենի լեզուն և ստեղծեցին մի նոր հայրենիք։

Դարձեալ մի օրինակ։ Շվէյցարական ազգութիւնը կազմվեցաւ երեք ազգութիւններից՝ ֆրանսիացիներից, գերմանացիներից և իտալացիներից։ Ուրեմն երեք լեզուներ են տիրապետում Շվէյցարիայում, բայց դարձեալ բոլոր շվէյցարացիները միասին վեր առած կազմում են մի ազգութիւն, որովհետև ունեն իրանց սեփական հողը, իրանց հայրենիքը։

Ուրեմն ազգութեան գլխաւոր հիմունքները երեք են՝ ցեղը, լեզուն և հայրենիքը։

Բայց ազգութիւնը կարող է գոյութիւն ունենալ և այն ժամանակ, երբ այդ երեք գլխաւոր հիմունքներից երկուսը պահպանվել են։ Այդ երկուսն են հայրենիքը և լեզուն։

Եթէ ազգութիւնը պահպանել է իր հայրենիքը, իսկ կորցրել է իր լեզուն, նա կը կորչի որպէս ազգութիւն, բայց ինքն իրանից կարող է ստեղծել մի նոր ազգութիւն, կամ նա կը կլանվի մի աւելի մեծ, կամ բարոյապէս աւելի ուժեղ ազգութիւնից, ինչպէս օրինակ լեհացիները պրուսիական Պօզնանի մէջ։ Եթէ մի ազգութիւն կորցրել է իր հայրենիքը և պահպանել է իր լեզուն, նա կը կորչի, եթէ երկրագնտի մի ուրիշ տեղ չը ստեղծի իր համար մի նոր առանձնական հայրենիք, ինչպէս օրինակ ունգարացիները կամ ամերիկացիներն են արել։ Իսկ եթէ նա չը կարողացաւ իր համար ստեղծել մի նոր, առանձնական հայրենիք, այլ ցիր ու ցան եղաւ այլ ազգութիւնների մէջ,—այն ժամանակ շուտով կը կորչի և նրա մայրենի լեզուն էլ։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Այս օրերս վախճանվեցաւ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ Վլադիմիր Իվանովիչ Ժէլվիօվսկի, որ երկար ժամանակ ուսուցիչ էր Գիմնազիայում, յետոյ Գիմնազիայի դիրեկտոր էր և վերջապէս ուսումնարանական հոգաբարձուի օգնական էր։ Վերջին երկու երեք տարիներ նա ծառայութիւնից հրաժարական տուած էր և մասնաւոր մարդու պէս էր ապրում Թիֆլիսում։

—

«Голосъ» լրագրի Թղթակիցը, խօսելով «Մշակի» յօդուածի մասին Թիֆլիսի Դումայի վերաբերութեամբ, անցնում է տեղական մամուլի դրութեան խնդրին։ «Չը նայելով բոլոր արգելքներին, պէտք է խոստովանվել, ասում է ռուս լրագիրը, որ տեղական մամուլը հաղիւ դաւաճանում էր այն բարձր կոչմանը, որին պէտք է նուիրվի և բերել մեր հասարակական զարգացման անհերքելի օգուտ։ Մեզ վրա միխիթարական տպաւորութիւն գործեց այն լուրը, որ գաւառական մամուլի դրութիւնը կը բարւոքվի։ Մեր տեղական մամուլի վերջին պրոցէսների շարքը ապացուցեց կարծեմ որ ցենզուրան մեզ մօտ էլ, գաւառներում դարձել է մի անախրոնիզմ (այսինքն հնացած հիմնարկութիւն), աւելացնում է «Голосъ» լրագիրը։ Գաւառները, աւելի քան թէ մայրաքաղաքները պահանջ են զգում այն պայմանների փոփոխութեան, որոնք սահմանում են մեր հասարակութեանը անտարբեր կերպով վերաբերվել դէպի մեր կեանքի բազմակողմանի առաջադիմութիւնը։»

—

ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ, աշակերտ րէալական դպրոցի Աստուածատուր Իզմիրեանցից ստացանք 10 րուբլ յօգուտ Վասպուրականի հայ սովատանջների։

—

Վաղը, չորեքշաբթի օր, պ. Կորիձէ երգիչը տալու է Արծրունու թատրօնում մի կօնցէրտ, վրաց սիրողների մասնակցութեամբ։ Պ. Կորիձէ երգեցողութիւնը Իտալիայում է սովորել և արդէն մի քանի տարի է երգում է Իտալիայի ամենայայտնի թատրօններում։

—

Վանից, սովելոց յանձնաժողովի նախագահ Խրիմեան հայրիկից ստացանք երկու օր առաջ հետևեալ հեռագիրը։ «Ձեր ջանիւք հաւաքված դրամոց մասին մեր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեմք։ Առատ անձրևներէն հունձքերը կառատանան։ Հաշւեցուցակը կը ղրկենք։ Կը յուսանք որ բարերարաց շնորհիւ ժողովուրդը ներկայ վտանգէն կազատվի, եթէ նուիրատուութիւնք դարձեալ չարունակին մինչև աշունը։»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԼՕՆԴՕՆԻ ՄԻԹԻՆԿԸ

—

Ահա բաւական ատենէ ի վեր սպասուած Միթինկն ամսոյս 6-ին (Ը. Ն. Տ.) տեղի ունեցաւ ի Լոնտրա ընդ նախագահութեամբ

---

13 հազար քիլէ ցորեան նուիրած է սովելոց Սեբաստիայի ամբարէն։ Բայց դեռ մինչ այսօր մէկ չափ ցորեան անգամ չը հասաւ ոչ Վան, ոչ Բայազէթ, ոչ Ալաշկերտ, որք սոված գաւառաց գլխաւորներն են, և չը գիտենք թէ երբ կամ երբէք պիտի հասնին, թէև եթէ ճամբայ հանուած լինէին, ոչ թէ հասած կը լինէին տեղերն, այլ մինչ կասպից ծովն անգամ կրնային հասնիլ, զի եղած հրաւէրն յունվարին մէջ հրատարակուեցաւ։ Բայց ո՞չ ապաքէն այս այն կառավարութիւնն է որ սահմանադրութիւն, կենաց ապահովութիւն, իրաւանց հաւասարութիւն և այլն և այլն սրբազան շնորհներ արած է ??? իւր հպատակաց. միթէ 13 հազար քիլէ ցորեան խոստանալէ վերջ չը պիտի շնորհէ։ Միթէ տեսնուած է մինչ ցարդ այսպիսի խոստմնադրժութիւն։ Մի և նոյն կառավարութիւն 200 քիլէ ալ Վանայ ամբարէն շնորհած էր, բայց դեռ չը շնորհուեցաւ այդ նուէրն ալ։ Այսպիսի պարագայի մէջ ինչպէս կարելի է չը յափշտակուիլ և չը հիանալ այն մեծ և սքանչելի մարդասիրութեան վրայ, զոր ցոյց տուաւ քրիստոնէութեան, քաղաքակրթութեան և ազատութեան ՃՇՄԱՐԻՏ (և ոչ թէ անգլիականի նման) բարեկամ ամենողորմած Աղեքսանդր Բ. կայսրն ռուսաց և բոլոր հաւատացելոց, (վերջնոյս համար չիք ուրիշ կայսր) նուիրելով Հայաստանի սովելոց 10 հազար ֆրանկ, որ Կ. Պօլսոյ կեդր. մասնաժողովին յանձնուած լմնցած է զոյգ ընդ համբաւոյն որ նոյն նուէրն հռչակեց։ Ապտիւլ Համիդի և Աղէքսանդր Բ. Օգոս. կայսեր կառավարութիւնների տարբերութիւնը թող տեսնեն մինչև իսկ այն ազգեր, որք լորդ Պիգոնսֆիլդի ախտով կուրացած են. Ցորմէ հետէ սով կը տիրէ մինչև այսօր դեռ ոչ մէկ տեղէ արմտիք չը հասաւ այստեղ. այդ է պատճառն որ երթալով կը թանգանայ ամէն ուտեստի գին։ Ոչ ոք կարող էր բերել բացի կառավարութենէն, բայց նա ալ չը բերաւ։ Չը կարծէք թէ չէր կարող արմտիք բերել Վան, այլ չուզեց, պատճառն ասեցինք արդէն։ Բայց պաշտօնեաների հետևեալ անելի գործը որ լսէք, ինչ պիտի ասէք։ փոխանակ սովու աղէտներն թեթևցնելու, փոխանակ դրամ և հաց տալու ժողովրդեան, փոխանակ շնորհելու նորա հարկերն, փոխանակ յետաձգելու իւր ամեն պահանջումներն, նոյն իսկ այս տագնապալից ժամանակին մէջ մեծ խնդութեամբ կը հաւաքէ տուրքերն. հայերը կը բանտարկէ, որոց ընտանիք անօթի կը մնան տան մէջ, որդիք կը բանտարկէ, որք իրենց ծնողաց միակ մխիթարանք և կենաց միջոցն էին։ Նոքա որք լիտր ալիւր փոխանակ 3 ղրուշի որ սովորական գինն էր, այժմ 80 ղրուշ գնել ստիպուած են, կը հրաւիրվին մեր արդարախնամ կառավարութենէն տուրք տալ։ Մինչ աշխարհի չորս կողմերէն ստակ կը թափի Վան սովամահներն ազատելու, տեղւոյս կառավարութիւնը անհոգ և անփոյթ կը հաւաքէ իւր տուրքերն կորզելով սոված ձեռքէն այն լումայն, որ մուրալով ձեռք բերած էր մէկ օրական պարէն հայթայթելու։ Կաղաչեմ ցոյց տուէք ազգաց պատմութեան մէջ սորա նման անգութ և անխիղճ օրինակ կայ, զոր մեր կառավարութիւն ցոյց կը տայ։ Եւ դեռ դժբաղդաբար կան այնպիսի մարդեր (որոց մարմինն միայն մարդկային, իսկ խելքը անբանի է) որ կը ցնորին յուսալ թէ թուրք կառավարութիւնը ինքնայօժար և կամ լոկ բարոյական ճնշումով իւր քրիստոնեայ հպատակաց վիճակը պիտի բարելաւէ, այն թուրք կառավարութիւնը, որ մասնաւոր ջանիւք սով առաջ կը բերէ, որպէս զի իւր հպատակ քրիստոնեաներն կոտորէ։ Եւ որպէս զի սովուն տագնապն բոլորովին ծանր և մահաբեր լինի, մի կողմէն կը փութայ սոսկալի խստութեամբ հաւաքել տուրքերն այնպիսի ժողովրդէ, որոյ իւրաքանչիւր դասակարգին մէջ բազմաթիւ սովամահներ կը լինին ամեն օր և ամեն ժամ։ Ժամանակակից պատմաբանից կը յանձնարարեմ թուրք կառավարութեան այս ընթացքը, այս ժողովրդասպանութիւն, այս հրէշութիւն, որ նոքա արձանագրեն պատմական էջերու մէջ։ Եւ կանգնեմ նոյն կառավարութեան ուրիշ գազտնարարութիւն ալ պատմել, որ Պիրմանի, Աֆղանիստանի և Զուլուիստանի մէջ անգամ կարելի չէ յուսալ թէ իւր օրինակն ունի։ Ահա թէ ինչ է այն։

Այս տարուան ձմեռն սովորականէն շատ աւելի երկարատև և շատ աւելի ձիւնաբեր լինելով ինչպէս մարդոց նոյնպէս և կենդանեաց համար սով եղաւ, որով միլիոնաւոր ոչխարներ ջարդվեցան և հազար ոչխար ունեցողն այժմ մէկ հատ անգամ չունի։ Իսկ կառավարութիւնն գիտնալով այս բան, փութացաւ կոտորածի սաստկութենէն առաջ մարդիկ խրկել և համրել տուաւ ոչխարներն։ Համրուելէն ետք երկու շաբաթ քաշեց կամ ոչ, կոտորածն սկսաւ, իսկ կառավարութիւնը դիակներն աչքի առաջ տեսնելով հանդերձ չուզեց իսկ պահանջէն կենալ, այլ ընդհակառակն առանց մէկ ղրուշ զիջելու, մեծ խստութեամբ և փութով հաւաքել կը ջանայ ոչխարաց տուրքն (կամչուր) որ հատին 3 ղրուշ *) ոսկի ստակն է։ Հազարաւոր ոչխարատէրներ որ այսօր չունին և ոչ մի հատ, ստիպուած են վճարել 3-ական ղրուշ տուրք վասն այն ոչխարաց, որոց դիակներն տանց քով խռնուած մահ կը սպառնան մարդոց իրենց հոտով։ Բայց պիտի ասէք թէ միայն հայերն կը նեղուին այդ բաներէն, տրոց և կամչուրի այդ հաւաքումէն։ Այո, գլխաւորապէս հայերն կը նեղուին, վասնզի կառավարութիւնը ամեն ժամանակ տուրք հաւաքած ատեն միայն հայոց վրայ սոսկալի խստութիւն կը բանեցունէ, ինչպէս և այժմ. իսկ թրքաց և քրդաց վրայ (վերջնոց մի մասն արդէն տուրքէ ազատ է) ամենևին չը ծանրանար. կամաց կամաց կառնէ անոնցմէ, մէկ մասն կը նուիրէ, մի մասն ալ տարիներով կը յետաձգէ։ Ոստիկան զինուորներն երբ հարկապահանջի պաշտօնով գիւղեր խրկուին, ընաւ քիւրդի գիւղ չեն իջնար, այլ միայն հայոց գիւղեր կը նստեն, որ անխիղճ սրտով տրորեն հայերը չռայլ և զեղխ ծախքեր անել տալով իրենց համար և կը ծեծեն ու կը տանջեն հայերն իրենց ծառայեցունելով։

Ահա ասոնք և այսպիսի միջոցներ են զորս կառավարութիւնը ձեռք կառնու ներկայ սովուն տագնապին դէմ։ Ահա սոքա են նորա միակ միջոցներն, որոնք սովու բարձման թէ սաստկութեան կրնան ծառայել, ընթերցողաց կը թողում դատել։

Դառնանք պատմել թէ մեր ազգային ասպարէզին մէջ ինչ միջոցներ ձեռք առնուած են սովուն աղետներն թեթևցունել։ Այո, միջոցներ ի գործ դրուած են և կը դրուին, բայց դոքա աղէտներն ամոքելու միայն կրնան ծառայել, իսկ սովն բառնալու կարող չեն, զի ձեռք առնուած միակ միջոցն է հաց կամ դրամ տալ հայ սովելոց, որ չը մեռնին. թէ տրուած ցորեն և թէ դրամն ոչ թէ սովն բառնալու կրնան ծառայել, այլ միմիայն օրէ օր ուտեստի համար են իւրաքանչիւր անձի որ չը մեռնին սովէն։ Այսպիսի նպաստներ տալու համար կեդր. մասնաժողով մը կազմուած է Կ. Պօլիս, որ երկրագնդի չորս ծայրերէն քիչ կամ շատ նուէրներ կընդունի. Օգոս. Աղէքսանդր կայսեր նուիրած 10 հազար ֆրանգի գումարն ալ այդ մասնաժողովին յանձնուած է։ Այդ մասնաժողովը որ պատրիարքի հովանաւորութեան տակն է, փետր. ամսոյս վերջեր մի մասնաժողով կազմեց այստեղ ընդ նախագահութեամբ Խրիմեան հայրիկի, որ անմիջապէս գործի սկսաւ հաց և դրամ տալով սոված հայերուն։ Կեդր. մասնաժողովէն մինչև ցարդ 10,000 օսմ. ոսկի չափ (մօտ 100 հազար րուբլի) դրամ եկած է Վանայ մասնաժողովին, որ ցորենի տուելով աղքատաց բաշխուած է։ Եթէ այսպիսի օգնութիւն չը լինէր, 10,000-էն աւելի հայ մեռած էր այժմ։ Մասնաժողովին այս օրինակ նպաստ բաշխելն, որում շատ անգամ քիւրդ և թիւրք սովածներն ալ կը հաղորդուին, մեծ և խորին տպաւորութիւն մ'արեր է տեղւոյս թուրք և քիւրդ ժողովրդոց մանաւանդ կառավարութեան պաշտօնէից վրայ, որք կը զարմանան տեսնելով ներկայ ջանքը որ կը թափեն աշխարհի չորս կողմերու հայերն Հայաստանի հայ բնակիչներն ազատելու համար։ Կը զգան թէ ոգի և զգացում կայ հայոց մէջ. քիւրդեր կը սարսափին իմանալով թէ տէր ունին եղեր հայերն, թիւրքերն կանիծեն իրենց կառավարութիւնն որ հայոց չափ չը կրնար և չաշխատեր պաշտպանել իւր ժողովուրդ սովու երեսէն։ Սովելոց խնամատու մասնաժողովն Ջատիկի իրիկուն և առաւօտ ճաշ տուաւ ընդհանուր աղքատաց անխտիր։ Նոր կիւրակէի առաւօտ ալ ռուսական փոխ-հիւպատոս վսեմ. պ. Կամսարականն իւր անձնական ծախքով սեղան տուաւ դարձեալ ամեն ազգի և կրօնի պատկանող աղքատ սովածներու, որք 4000-էն աւելի եղան ուտողներն։ Վսեմ. պ. Կամսարականի այս առատաձեռնութիւնը սքանչելապէս աւելցուց այն սիրալիր համակրանքն զոր ունէր արդէն տեղւոյս ժողովուրդն վեհ. Ցարի ներկայացուցչին վրայ։ Ժողովրդական ընդհանուր համակրանաց եթէ արժանի լինելու յատկութիւնն զոր ունի վսեմ. պ. Կամսարականն, քիչերու տրուած է։ Անգղիական փոխ-հիւպատոս վսեմ. պ. Կլէյթն ալ ապրիլ 24-էն սկսեալ ամեն

*) 3 ղրուշ ոսկի ստակն հաւասար է ռուսաց 20 կոպէկին։